

Karaganda, un illot de l'arxipèlag gulag

Post de vigilància d'un gulag. Ni als republicans se'n salvaren, dels camps de concentració estalinistes.

El fort impacte que, en acabar la Segona Guerra Mundial, va causar el descobriment dels camps d'extermini de l'Alemanya nazi va ocultar l'existència de casos semblants en el bàndol vencedor. Gran quantitat de soldats republicans espanyols que es trobaven a l'URSS el 1939 van ser també internats en un camp de concentració.

L abril del 1939, en acabar la Guerra Civil, l'URSS acollia un contingent pròxim als 4.000 republicans. Es tractava de diplomàtics, aviadors que s'hi havien desplaçat per formar-se com a pilots de guerra i també grups de civils que havien acompanyat els infants evacuats del territori governamental per estalviar-los els patiments de la guerra. A més, hi havia les tripulacions dels mercants Cabo San Agustín i Sebastián Elcano, ancorats als ports d'Odessa i Feodosia (mar Negra) i que havien realitzat transports de queviures i material militar a territori republicà.

Quan el juny de 1941 el Tercer Reich trencava unilateralment el pacte que mantenia amb l'URSS i llançava contra aquesta una potent ofensiva militar, les autoritats soviètiques oferiren als mariners i pilots la possibilitat de quedar-se a treballar al país en bones condicions, retornar a l'estat espanyol franquista o bé emigrar a França o a Llatinoamèrica. Els qui es decantaren per la primera opció s'incorporaren de seguida als tre-

balls que els assignaren, i als que ho feren per la segona sembla que se'ls abonà el passatge a l'estat espanyol; però els que manifestaren la intenció de dirigir-se a Mèxic, l'Argentina o Xile mai no reberen el visat per emprendre el viatge i, posteriorment, de manera completament inesperada, van ser detinguts per la policia política. Un grup de pilots fou enviat a la presó de Novosibirsk (Nova Sibèria) i, més endavant, el novembre de 1942 foren traslladats a un camp de concentració situat al nord del llac Balkhaix, entre la ciutat de Karaganda i la vila de Spassk (Kazakhstan).

El camp de Karaganda tenia una superfície de 6.000 metres quadrats; estava envoltat per una triple filferada, i a les cantonades s'alçaven torres de vigilància. L'abril de 1947 sembla que el camp tenia una població reclusa de 900 persones entre homes, dones i infants, alguns dels quals havien nascut allí mateix. Entre els interns hi havia una gran diversitat de nacionalitats, però eren majoria els jueus austríacs. Vivien en barraques construïdes amb terra que tenien el sostre pla, estaven mancades de calefacció, de qualsevol mena d'il·luminació artificial i disposaven de lliteres que formaven diversos pisos. Les barraques estaven separades per sexes, però en la pràctica es feia vida en comú. Es feien activitats agrícoles en els *kolkhozos* creats per als detinguts, en un règim de disciplina severa. Els rigors climatològics i la mala alimentació originaven un gran nombre de malalties, la més comuna de les quals era la tuberculosi pulmonar.

El parador d'aquests republicans era desconegut pels seus familiars i amics, i no es tingueren notícies fidedignes que n'hi havia de vius fins a la darrereria del 1947, gràcies a les notícies aportades per l'enginyer francès Francisque Bernet, que havia estat pres durant sis anys a Karaganda. Posteriorment, el doctor Friedrich Prenzlau, que va estar al camp de Karaganda entre 1942 i 1947, va informar que l'any 1942 hi havia un centenar de republicans en el camp, i que quan en sortí, encara n'hi restaven 58. Gràcies a Rafael Sánchez Guerra —que fou ministre sense cartera del govern de la República espanyola que a l'exili presidia José Giral—, la notícia d'aquesta dramàtica odissea saltà a la premsa i arribà a l'opinió pública. La

Federació Espanyola de Deportats i Internats Polítics (FEDIP), víctimes del feixisme, inicià immediatament intenses gestions per aconseguir l'alliberament d'aquests republicans.

El 19 de gener de 1948 la FEDIP es reuní a París i constatà la gran responsabilitat en l'afer que requeia sobre el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) i en el Partido Comunista de Espanya (PCE) i el silenci observat tant pel Govern com per l'ambaixada de l'URSS a l'estat francès després de la demanda d'alliberament presentada. Per tot això s'acordà: llançar una crida a la consciència universal denunciant el cas; demanar l'ajut de totes les organitzacions democràtiques i proletàries del món com també de les d'antics deportats i internats polítics; adreçar-se als presi-

dents de la Generalitat de Catalunya a l'exili, Josep Irla, i del País Basc, José Antonio de Aguirre, demanant-los l'exclusió dels respectius governs dels representants del PSUC, Joan Comorera, i del Partit Comunista d'Euskadi, Leandro Carro; invitar el govern de la República espanyola a fer una protesta oficial i pública, i tallar totes les relacions amb el PCE fins a l'alliberament dels internats a Karaganda; sol·licitar l'exclusió de tota representació comunista o procomunista dels organismes de l'emigració republicana antifeixistes. Davant aquest contundent posicionament de la FEDIP, el govern de la República féu gestions prop dels representants soviètics, i els governs de Catalunya i el País Basc feren sentir la seva veu de protesta, però mantingueren les habituals relacions amb els comunistes.

La mort de J. Stalin el 5 de març de 1953 provocà una forta commoció a

l'URSS. Com a primer ministre, G. M. Malenkov inicià un seguit de reformes entre les quals hi havia la disminució de penes dels condemnats i l'eliminació dels camps d'internament (encara que no es va completar fins a la *perestroika* de Gorbtxov). D'altra banda, el Ministeri d'Afers Estrangers de Franco el 1946 ja havia fet gestions, sense èxit, perquè Moscou alliberés els feixistes espanyols que havien combatut al costat dels nazis contra l'URSS en les files de la División Azul. També el 1947 l'ambaixador franquista al Vaticà havia sol·licitat a la Santa Seu que intervingués per aconseguir l'alliberament d'aquests presoners. La situació féu un tomb de 180 graus el gener de 1954, ja que les mesures de Malenkov també abastaven els presos estrangers. Les autoritats soviètiques decidiren alliberar un cert nombre d'espanyols, cosa que Holodkov —president de l'Aliança de la Creu i de la Mitja Lluna Roja soviètica— comunicà a Brouardel, president de la Creu Roja francesa, i aquest a Madrid.

El 25 de març de 1954 el vapor de 2.000 tones Semíramis, amb pavelló lliberià i tripulació grega, ancorava a Odessa, on la Creu Roja francesa es va fer càrrec de 248 feixistes de la División Azul, 34 republicans sobrevivents de Karaganda i 4 joves que havien abandonat l'estat espanyol durant la Guerra Civil quan encara eren nens. El Semíramis, en el seu viatge de retorn, atracà a Istanbul el dia 27, on era esperat pel director a Europa del Ministeri espanyol d'Afers Estrangers franquista, Aniel Quiroga, i el president de la Creu Roja espanyola, duc d'Hernani. A partir d'aquest moment, tots els aparells de la dictadura franquista s'abocaren a una febril tasca per donar la benvinguda als expresoners, que desembarcaren al port de Barcelona el 2 d'abril de 1954 davant una impressionant i emocionada multitud que els esperava al ritme de marxes i himnes feixistes. Les càmares del NO-DO no perderen l'ocasió d'immortalitzar l'històric esdeveniment.

Ara bé, dels catorze republicans dels Països Catalans que l'any 1948 estaven reclosos a Karaganda, tan sols en retornaren cinc; de la resta, no se n'ha sabut mai més res.

Daniel Díaz i Esculies